

Zpráva 1: O digitálních dovednostech a kompetencích migrantů s doporučeními

Česká republika

Marie Jelínková, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Tato zpráva shrnuje výsledky metaanalýzy (mapování) digitálních dovedností a kompetencí migrantů se zaměřením na ukrajinské migranty, kteří přišli do České republiky po 24. únoru 2022. Za účelem provedení této metaanalýzy bylo zkoumáno poskytování a zdroje informací, které mají ukrajínští migranti v České republice k dispozici se zvláštním zaměřením na internet (webové stránky). Tato zpráva mapuje především vládní webové stránky, webové stránky nevládních organizací a informace poskytované obcemi, jakož i několik speciálních webových platforem. Zmiňuje také další důležité digitální komunikační kanály, včetně aplikací, online map a digitálního vysílání. Informace a služby poskytované prostřednictvím Facebooku, Telegramu a dalších podobných sociálních sítí byly zahrnuty, pokud byly provozovány oficiální organizací (např. nevládními organizací) a pouze v případě, že jejich primárním cílem bylo dlouhodobě informovat ukrajinské migranty.

Primárním cílem této zprávy je zachytit, jak státní, místní a občanské organizace poskytovaly informace ukrajinským migrantům, kteří přišli do České republiky v roce 2022. Zpráva se zabývá především informacemi poskytovanými přímo migrantům. Jako doplňující zdroj informací zahrnuje i některé zdroje informací, které byly určeny aktérům, kteří s ukrajinskými migranty pracují. Tyto (doplňující) informace byly většinou pouze v českém jazyce. Informace poskytované přímo Ukrajincům byly obvykle v obou jazycích (ukrajinštině i češtině).

I Hlavní zjištění

- Instituce v Česku informují migranty především prostřednictvím webových stránek. Údaje o tom, kde a jak ukrajínští migranti nejčastěji vyhledávají informace, nejsou k dispozici.
- Bezprostředně po vypuknutí ruské agrese vzniklo v České republice několik informačních webových stránek zaměřených na ukrajinské migranty. Tyto webové stránky jsou pravidelně aktualizovány a obsahují souhrnné informace o životě v České republice. Klíčovými webovými stránkami jsou zejména pomahejukrajine.cz provozované Konsorciem organizací pomáhajících migrantům a nasiukrajinci.cz provozované Ministerstvem vnitra ČR.
- Důležitou roli hrají také informační zdroje pro migranty, které byly v České republice využívány již před 24. únorem 2022, jako například webové stránky nevládní organizace Sdružení pro integraci a migraci migrace.com.
- V poskytování informací ukrajinským uprchlíkům hrají klíčovou roli nevládní organizace, zásadní je i role některých ministerstev.
- Informace poskytované ukrajinským uprchlíkům ze strany krajů jsou omezené, výjimkou jsou například Hlavní město Prahy a Jihomoravský kraj. Obce nehrají v poskytování informací (ukrajinským) migrantům zásadní roli a ani na tuto roli neaspírají.

- Aktivity zaměřené na digitální kompetence migrantů existují, ale v malém rozsahu a výhradně na projektové bázi.

II Úvod

Migrace do České republiky - cesty vstupu a základní sociodemografické informace o ukrajinských uprchlících

V březnu 2022 přijala česká vláda tři nové zákony, které mají řešit příliv ukrajinských uprchlíků. Prvním z nich byl zákon č. 65/2022 Sb. Zákon o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invází vojsk Ruské federace, který reflektuje rozhodnutí Rady EU o aktivaci směrnice o dočasné ochraně¹. Tento zákon stanovil podmínky pro poskytování *dočasné ochrany* ukrajinským státním příslušníkům a jejich rodinným příslušníkům, kteří přicestovali do České republiky v souvislosti s konfliktem na Ukrajině. Dále tento zákon přiznává držitelům dočasné ochrany status veřejného zdravotního pojištění (zpočátku po dobu trvání dočasné ochrany; později byla doba zkrácena na 150 dnů). Tento zákon byl v roce 2022 čtyřikrát novelizován. Druhým zákonem byl zákon č. 66/2022 Sb. o opatřeních v oblasti zaměstnanosti a oblasti sociálního zabezpečení v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invází vojsk Ruské federace. Tento zákon umožnil držitelům dočasné ochrany volný přístup na trh práce a osvobodil je od povinnosti získat pracovní povolení. Současně jim přiznal nárok na humanitární dávku dočasné ochrany ve výši 5 000 Kč. V případě mimořádné situace týkající se (nedostatku) příjmu mohla být tato dávka přiznána opakovaně až na dobu pěti měsíců. Třetí zákon, zákon č. 67/2022 Sb. o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invází vojsk Ruské federace, umožnil dětem uprchlíků přístup do škol a ke službám péče o děti.

Demografické údaje o migrantech v ČR

Počet migrantů v České republice v posledních dvaceti letech výrazně vzrostl. Na konci roku 2021 tvořili migranti 6,6 % z celkového počtu obyvatel, což znamená 660 849 osob (Český statistický úřad 2022). O něco méně než polovinu (42 %) těchto migrantů tvořili občané jiných zemí Evropské unie. Dlouhodobý nárůst počtu migrantů byl způsoben především nárůstem počtu ekonomických migrantů, následovaných migranty přicházejícími za účelem sloučení rodiny. Počet žadatelů o azyl byl velmi nízký. Z hlediska zastoupení mužů a žen stále převažovali muži, ale počet migrujících žen se pomalu zvyšoval; v roce 2021 tvořily ženy 43 % migrace. Nejčastějšími národnostmi mezi migranty v ČR byli v roce 2021 Ukrajinci (196 875 osob), Slováci (114 630 osob) a Vietnamci (64 851 osob) (údaje k 31. 12. 2021, Český statistický úřad 2022).

¹ Směrnice Rady 2001/55/ES ze dne 20. července 2001, o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími.

K 31. lednu 2023 poskytla Česká republika dočasnou ochranu 483 310 uprchlíkům prchajícím z Ukrajiny (ibid.). Země nadále registruje nově příchozí, ale od počátečního náporu po vypuknutí konfliktu na Ukrajině v březnu 2022 se počet přicházejících výrazně snížil. 47 % ukrajinských uprchlíků (či přesněji uprchlic) jsou v ČR ženy, 33 % děti, 16 % muži a 4 % senioři. Z hlediska věku jsou ¾ dospělých uprchlíků mladší 45 let, přičemž 28 % dospělých uprchlíků je mladších 30 let (MPSV 2022). Většina dospělých uprchlíků má vysokoškolské vzdělání. Podle výzkumu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (2022) je nejvyšší dosažené vzdělání dospělých ukrajinských uprchlíků následující: vysokoškolské vzdělání má 35 %, vyšší odborné vzdělání 14 %, střední vzdělání s maturitou 18 %, střední vzdělání bez maturity 21 %, základní vzdělání 7 %, bez vzdělání 5 %. V 78 % ukrajinských domácností žijí děti (nejčastěji matka s jedním dítětem, často se dvěma dětmi). 61 % ukrajinských uprchlíků v ČR je v produktivním věku a více než polovina z nich je zaměstnaná (nebo samostatně výdělečně činná) (ibid.). Celkem přes 40 % ekonomicky aktivních ukrajinských uprchlíků pracuje v České republice; přibližně 8 % pracuje na Ukrajině pouze na dálku (PAQ 2022). 44 % pracujících Ukrajinců je zaměstnáno výrazně pod svou kvalifikací, 21 % částečně pod svou kvalifikací a asi třetina si udržela práci odpovídající jejich kvalifikaci, jde však především o menšinu, která již před příchodem do ČR pracovala v nekvalifikovaných manuálních profesích (ibid.).

II Zjištění: Komunikace s migranty

Dostupnost informací pro migranty před příchodem ukrajinských uprchlíků

V České republice je dobrá dostupných informací pro migranty dlouhodobě považován za poměrně problematické témat (MV ČR 2016). Základní informace v češtině i angličtině poskytuje Ministerstvo vnitra ČR (mvcr.cz), které je zodpovědné za agendu povolení k pobytu a za integraci migrantů. Informace pro migranty na webových stránkách ministerstva jsou stručné, ale aktuální v češtině i angličtině. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, které je zodpovědné za přístup migrantů na trh práce a jejich zaměstnávání, provozuje webové stránky cizinci.cz v šesti různých jazycích (čeština, ruština, angličtina, ukrajinština, mongolština a moldavština). Tato stránka obsahuje základní informace o životě a práci v České republice. Bohužel před rokem 2021 nebyly tyto stránky často aktualizovány.

Na nedostatek snadno dostupných a srozumitelných informací reagovala občanská společnost; dlouhodobě nejstabilnějším a nejkomplexnějším zdrojem informací pro migranty jsou webové stránky Sdružení pro integraci a migraci (migrace.com), které poskytují přehledné informace týkající se práv a povinností migrantů v ČR souvisejících se všemi důležitými aspekty jejich života (pobyt, přístup ke školám a zdravotní péči, zaměstnání a další). Tyto webové stránky obsahují veškeré relevantní informace v českém a anglickém jazyce a od roku 2022 pravidelně zveřejňují také informace v ukrajinštině týkající se pobytu Ukrajinců v ČR. Další nevládní organizace nabízejí informace také prostřednictvím linek důvěry nebo skupin na Facebooku. Některé nevládní organizace poskytují užitečné informace ke konkrétním jednotlivým tématům: například Meta, o.p.s (meta-ops.eu) poskytuje informace, praktické rady a materiály o přístupu migrantů ke vzdělání, a to v češtině, angličtině, ruštině a

ukrajinštině. Na regionální úrovni existuje v každém ze 14 krajů České republiky Centrum pro integraci cizinců. V hlavním městě Praze a Jihomoravském kraji jsou tato centra ([Integrační centrum Praha](#), [Centrum pro cizince JMK](#)) úžeji propojena s krajskými samosprávami a jejich webové stránky poskytují rozsáhlé informace pro migranty v češtině, ruštině a angličtině (a často i v dalších jazycích). S výjimkou hlavního města Prahy většina českých měst nezveřejňuje konkrétní informace pro migranty na webových stránkách svých úřadů, ale někdy lze najít záložku nebo odkaz na příslušné informace. Hlavní město Praha provozuje webové stránky [metropolevsech.cz](#) (v češtině, angličtině, ruštině, ukrajinštině a vietnamštině), které poskytují užitečné praktické informace o životě v Praze.

Dostupnost informací pro ukrajinské migranty

Všechny výše uvedené organizace reagovaly na příchod ukrajinských uprchlíků od března 2022 a na svých webových stránkách vytvořily speciální sekce v ukrajinštině věnované situaci ukrajinských uprchlíků. Tyto zásadní a často se měnící informace byly na těchto klíčových stránkách pravidelně aktualizovány. V rámci dní po napadení Ukrajiny vznikla nová virtuální platforma [pomahejukrajine.cz](#), která se stala klíčovým a hojně využívaným informačním nástrojem pro Ukrajince, kde mohou lidé najít a nabídnout pomoc (v češtině a ukrajinštině). Stránky provozuje Konsorcium organizací pomáhajících migrantům. Součástí těchto stránek je také specifická [informační platforma](#), která poskytuje stovky pravidelně kontrolovaných odkazů na užitečné zdroje související s životem Ukrajinců v České republice. Tyto odkazy jsou rozděleny do 21 témat. Například téma "přístup ke zdravotní péči" obsahuje 18 různých odkazů, z nichž jeden je odkazem na web [lekariproukrajinu.cz](#), soukromou iniciativu poskytující ukrajinským migrantům informace o zdravotní péči v České republice a rozsáhlý seznam lékařů různých specializací, kteří jsou vstřícní k ukrajinským pacientům.

V reakci na vysoký počet Ukrajinců přicházejících do České republiky vytvořilo Ministerstvo vnitra ČR také velmi informativní webové stránky: [nasiukrajinci.cz](#), a to v češtině i ukrajinštině. Tyto hojně využívané stránky jsou pravidelně aktualizovány a obsahují informace z 11 tematických oblastí života v ČR. Na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí je nově [odkaz](#) na informace pro ukrajinské občany v ČR v ukrajinštině i češtině, shrnující informace o konkrétních sociálních dávkách. Toto ministerstvo také provozuje bezplatnou telefonní linku pro občany Ukrajiny, na které mohou získat informace o sociální podpoře; linka je využívána i pro akutní krizovou intervenci. Na druhou stranu není úplně snadné najít ucelenější přehled o sociálním systému ČR; hlavní informace jsou k dispozici v angličtině, ale podrobnější informace, které mohou občané Ukrajiny potřebovat, není snadné najít. Dalším informačním nástrojem jsou dobrovolně budované webové stránky pro Ukrajince [stojimezaukrajinou.cz](#), které rovněž umožňují uživatelům podávat informace o válečných zločinech v souvislosti s konfliktem na Ukrajině.

Webové stránky nejsou jediným zdrojem informací pro ukrajinské migranty, ale zůstávají hlavním komunikačním kanálem mezi státem nebo většinou nevládních organizací a migranty. Nevládní organizace téměř vždy provozují také stránky na Facebooku, kde zveřejňují

informace většinou v češtině, příležitostně i v jiných jazycích (např. ohledně důležitých legislativních změn nebo nových informačních materiálů). Běžné jsou také kanály na YouTube a profily na Instagramu. Naopak Twitter je nejčastějším kanálem sociálních médií využívaným státními organizacemi. Síť typu LinkedIn jsou využívány k propagaci akcí nebo pracovních příležitostí. Telegram a Viber nejsou institucemi v České republice běžně využívány.

Zmínit je třeba i několik mobilních aplikací a digitálních řešení, které pomáhají při poskytování informací migrantům. V březnu 2022 spustilo Ministerstvo práce a sociálních věcí aplikaci Smart Migration pro migranty a uprchlíky z Ukrajiny. Tato aplikace poskytuje nejdůležitější informace o zaměstnání, zdravotní péči a vzdělávání v České republice, a to v ukrajinštině, angličtině a ruštině. Navazující aplikace Smart Migration South Moravia poskytuje migrantům informace konkrétněji o životě v Jihomoravském kraji. Dále skupina IT a dalších dobrovolníků vyvinula aplikaci Movapp, která má usnadnit komunikaci mezi Čechy a Ukrajinci. Mezitím se na komunitní mapě Ukrajiny (umapa.eu) zobrazují klíčové adresy, které by mohl nově příchozí potřebovat: od lékařů, právníků a mateřských škol až po potravinové banky. Ačkoli tato mapa byla primárně určena k informování o místech v České republice, obsahuje také desítky míst na Slovensku a v Polsku. Dalším zajímavým projektem je projekt Českého rozhlasu, který provozuje online vysílání "[ukrajinského rádia](#)", které je dostupné na audio portálu, digitálně nebo v mobilní aplikaci mujRozhlas.cz.

Digitální kompetence a migranti v České republice

V České republice zatím nebyla provedena žádná studie digitálních kompetencí migrantů a o digitálních kompetencích českých občanů byl dosud proveden jen minimální výzkum. Podle Indexu digitální ekonomiky a společnosti (DESI 2023) se Česko v roce 2022 umístilo na 19. místě z 27 členských států EU v oblasti digitálních kompetencí. Česká veřejná správa dlouhá léta trpěla důsledky neefektivního zadávání veřejných zakázek v oblasti IT. Současná česká vláda (vládnoucí od roku 2021) si zlepšení digitálních veřejných služeb stanovila jako jednu ze svých priorit a v současné době probíhá řada reforem týkajících se různých oblastí digitalizace. Silnou stránkou země je její vynikající mobilní a internetové pokrytí; slabinou je v současnosti e-government. Rozvoj brzdí také dlouhodobý nedostatek IT odborníků. V důsledku snahy o větší digitalizaci (a také kvůli personálnímu omezení na úřadech práce) byli ukrajinští migranti vyzváni, aby podávali žádosti o sociální příspěvky online. Pro české občany se možnost podat potřebné žádosti elektronicky teprve zavádí (nově existuje například u příspěvku na bydlení).

V České republice v současné době chybí rozsáhlejší aktivity zaměřené na digitální kompetence migrantů. V České republice bylo dosud realizováno pouze několik projektů rozvíjejících digitální kompetence migrantů (např. projekt [Mediální gramotnost pro uprchlíky, žadatele o azyl a migrantky](#) nebo [Občan světa](#)). Digitálními kompetencemi marginalizovaných skupin (včetně některých migrantů) se v ČR zabývá pouze komunita IT dobrovolníků: cesko.digital.

IV Doporučení

- Zaměřit se na digitální kompetence znevýhodněných skupin (např. stárnoucích migrantů) a na zvýšení jejich znalostí a možností v oblasti digitálních technologií a jejich využívání.
- Zajistit, aby plánované reformy v oblasti digitalizace veřejné správy apod. zohledňovaly dopad těchto reforem na migranty v ČR.
- Zajistit průběžnou podporu aktuálních informačních zdrojů, zejména vzhledem k častým změnám legislativy.
- Rozvíjet informace o chybějících nebo nedostatečně pokrytých tématech (např. sociální systém) v ukrajinštině.
- Hlouběji prozkoumat způsobu získávání informací ukrajinskými migranty a v reakci na jeho výsledky upravit způsob, jakým jsou jim informace poskytovány.

V Bibliografie

Český statistický úřad (2022). 'Cizinci v České republice 2021'. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/number-of-foreigners-data#rok>.

DESI. 2023. 'The Digital Economy and Society Index'. European Commission.

MPSV. 2022. 'Situace Uprchlíků z Ukrajiny'. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Dostupné na: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/Situace_uprchliku_MPSV_13072022.pdf/7f85ee74-a010-fc04-d696-364b1c4e3eab.

MV ČR. 2016. 'Aktualizovaná Koncepce Integrace Cizinců – Ve Vzájemném Respektu'. Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/zakladni-dokumenty-k-integracni-politice-ke-stazeni.aspx>.

PAQ. 2022. 'Hlas Ukrajinců: Pracovní Uplatnění, Dovednosti a Kvalifikace Uprchlíků'. PAQ Research. Dostupné na: <https://www.paqresearch.cz/post/prace-ukrajinskych-uprchliku-v-cesku>.

